

Péntek János – Benő Attila: A magyar nyelv Romániában (Erdélyben)

Péntek János – Benő Attila: *A magyar nyelv Romániában (Erdélyben)*. (A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén VI. Kontra Miklós szerk.) Erdélyi Múzeum-Egyesület – Gondolat Kiadó, Kolozsvár–Budapest, 2020. ISBN 978-606-739-153-4, ISBN 978-963-556-026-4.

Pál Helén

Magyarságkutató Intézet

A könyv *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén* című könyvsorozat hatodik, záró kiadványa. A sorozat részeként eddig megjelent könyvek a környező országok kisebbségi magyar nyelvhasználatát mutatják be. 1998-ban a kárpátaljai magyarok nyelvéről szóló kötet kezdte a sort (Csernicskó 1998), majd ezt 1999-ben a vajdasági (Göncz 1999), 2000-ben a szlovákiai (Lanstyák 2000), 2012-ben az ausztriai és szlovéniai (Szépfalusi et al. 2012), 2016-ban a horvátországi követte (Fancsaly et al. 2016), és most végül a romániai magyar nyelvről szóló kiadvány is elkészült.

A sorozatszerkesztő Kontra Miklós a könyvsorozat elkészítését többek között azzal indokolja, hogy a Trianon utáni időszak magyar nyelvtudománya adós maradt a kétnyelvűségbe került kisebbségi magyarok nyelvhasználatának objektív vizsgálatával. A kutatásokat egyrészt akadályozták a térség diktatúrái, másrészt az addigi nyelvszemlélet is, amit Kontra a nyelvvelő hagyományhoz köt. Eszerint a szemlélet szerint létezik egy helyesnek, választékosnak és magyarosnak tartott nyelvi ideál, azonban a kétnyelvű magyarok nyelvét ilyen alapon nem lehet megítélni (Kontra 2020, 19). A kisebbségben élő magyarok nyelvét ugyanis befolyásolja az adott államnyelv, a nyelvi kontaktusok hatása pedig nem csak kölcsönszavakban mutatkozik meg, hanem akár a szórendet vagy a hangsúlyozást is befolyásolhatja. A kisebbségi magyarok körében az is jellemző, hogy a nyilvános nyelvhasználati színtereken csak az államnyelvet használhatják (nem a magyar köznyelvet), a magyar pedig a családi és informális kontaktusok nyelve lett. A kutatások szerint a kisebbségi magyar nyelvhasználat nyelvjárásiabb, mint az anyaországi, és a helyi magyar köznyelvben a régió sajátos nyelvi elemei is megjelennek.

A könyvsorozat létrehozásának az volt a célja, hogy megismerjék és leírják a Magyarországgal szomszédos országokban élő magyarok nyelvváltozatait, feltárják az anyaországi

magyarral való azonosságokat és eltéréseket, emellett növeljék a kisebbségben élő magyarok nyelvi otthonosságát és csökkentsék nyelvi bizonytalanságukat (Kontra 2020, 20). A sorozat köteteinek megírását 1995-ben és 1996-ban terepkutatás előzte meg az egyes országokban, kivéve Horvátországot, ahol a délszláv háború miatt csak 2013–14-ben végezhettek el ezt a munkát. A kutatás során az adatközlők nyelvhasználati kérdőívet töltöttek ki, amelyben többek között az adatközlő lakhelyére, korára, nemére, iskolázottságára, foglalkozására is rákérdeztek, emellett a helyi nyelvi szokásokra, az állam nyelvhasználatot szabályozó intézkedéseire is, és a nyelv szerkezetét is számos kérdéssel mérték föl. A kitöltött kérdőívekből a könyvsorozat minden kiadványában közöltek mintát. A *magyar nyelv Romániában (Erdélyben)* című könyvhöz egy későbbi kutatás adatait is felhasználták: 2009-ben a kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet reprezentatív mintavételű kutatást végzett több mint 4000 erdélyi magyar körében. Az olvasó ebből a kiadványból tehát közel 30 éves időszakból származó nyelvi adatokat elemzését ismerheti meg.

A könyv szerkezete hasonló a könyvsorozatban korábban megjelent kiadványok szerkezetéhez. A tartalom, a táblázatok, az ábrák, a térképek jegyzéke után következik a sorozatszerkesztői előszó és a bevezetés, majd nyolc számozott fejezetben több szempont szerint is bemutatják a romániai magyar nyelv helyzetét. A könyv végén összegzés, jegyzetek, mellékletek, irodalom, név- és tárgymutató, majd román és angol nyelvű összefoglaló következik.

Az első fejezet történelmi összefoglalás, a címe *Népek és nyelvek Erdély múltjában*, és az *Erdély és erdélyi régió* megnevezések magyarozatával kezdődik. A szerzők ezeket a neveket a magyar köznyelvi használatnak megfelelően a nagyregióra értik, tehát Romániának a Kárpátok keleti részétől az országhatárig terjedő részére. Ezen a területen a romániai magyarok csoportjai között is különbségek vannak, például a néprajzi tájak és a kulturális és nyelvi különbségek szerint is. Az elmúlt évek történelmi és társadalmi változásai miatt azonban a korábbi székely, szász, magyar és román területi elkülönülés átalakult, és ezek a változások a régióban élő további népcsoportok (például örmények, zsidók, svábok, cigányok) közösségeit is érintették. A 20. századi események a magyar nyelvet (és a román kivételével a többi is) hátrányosan érintették.

A *magyar nyelvközösség néhány jellemzője a 21. század 2. évtizedében* című fejezetben a *Lélekszám, részarány* alfejezet ismerteti Románia magyar és más kisebbségeinek számát. A Kárpát-medencét tekintve a kisebbségben élő magyarok létszáma Romániában a legnagyobb, a 2011-es népszámlálás szerint 1 227 623 fő volt a magyar nemzetiségűek száma (Péntek – Benő 2020, 59). A további alfejezetek a magyar népesség földrajzi elhelyezkedését, a jellemző településszerkezetet, a gazdasági-társadalmi és műveltségi szerkezetet is vizsgálják, továbbá az „azonosságtudat és attitűd” témakörön belül előkerül a magyar identitás kérdése, a magyar (anyanyelvű) cigányok identitása, a román identitás kérdése, továbbá a magyar nyelvhez való viszonyulás témája és az asszimiláció is.

A *Nyelvváltozatok és regiszterek* című fejezetben a standard változat kapcsán a szerzők utalnak arra a történelmi tényre, hogy az újmagyar kort megelőzően közel két évszázadon

keresztül Erdélyt tekintették a magyar nyelv centrumának, azonban a közös nyelvváltozat nyelve mégiscsak az északkeleti régióéból alakult ki. A Péntek – Benő szerzőpáros kiteri arra is, hogy Erdélyben kevésbé hatott az a magyarországi nyelvújításban, oktatásban és a kodifikálásban jellemző egységesítő és purista törekvés, amely háttérbe szorította a regionalitásokat és a nyelvi változatokat. Erdélyben a 20. századi elszigeteltség éveiben a standard használati köre szűkebb lett, a kétnyelvűség következtében kontaktuselemek kerültek a helyi magyar nyelvbe, miközben a régió standardja archaikus és regionális jellemzőkkel is rendelkezik. A fejezetben a magyar nyelv földrajzi változatai kapcsán a helyi magyar nyelvjárásokról is említést tesznek, hiszen a tíz magyar nyelvjárási régió közül három teljes egészében Románia területén található. A kiadványban tárgyalják a romániai magyar nyelv- és nyelvjárászigeteket és szórványokat, továbbá a szaknyelveket és a szépirodalom nyelvét is.

A *Politika* című fejezetben a szerzők a román állam nyelvpolitikáját és az ide kapcsolható domináns nyelvi ideológiákat vizsgálják. Egy-egy államban a többségi etnikai csoport különféle döntéseket hozhat az ország területén élő etnikai-nyelvi kisebbségek jogainak érvényesítése vagy érvényesülésük akadályozása érdekében. A szerzők több nyelvhasználati területet is áttekintenek ezzel kapcsolatban, többek között a személynevek, a földrajzi nevek és az intézménynevek szabályozását, a gazdaságban, az oktatásban, a kultúrában és a hitéletben érvényesülő kisebbségpolitikát, és előkerülnek a nyelvek státuszának problémái, és a magyar nyelvközösség politikai törekvései is.

A *nyelvhasználati színterek* című fejezet összefoglalja a magyar nyelv helyzetét az oktatásban. Itt a szerzők többek között kitérnek a tannyelvválasztásra, a tantervekre, a tankönyvekhez kapcsolódó problémákra, és a felsőoktatás témáján belül a pedagógusképzés nehézségeire is, továbbá vizsgálják a magyar nyelv helyzetét a tudományújításban, a kultúrában, a hitéletben, a médiában, a nyilvános nyelvhasználati színtereken és a kiberterben.

Önálló fejezetet kapott a romániai magyar beszélőközösség kétnyelvűségének bemutatása. A kutatások szerint a két- és többnyelvűségi helyzetben az adott nyelvekhez való viszonyulás és a nyelvek értékelése meghatározó tényező a nyelvújításban és a nyelvcsere folyamatában, ezáltal befolyásolja a nyelvek és a nyelvváltozatok jövőjét is. A szerzők vizsgálják a romániai magyar népesség nyelvtudásáról rendelkezésükre álló adatokat, és az államnyelv ismeretét befolyásoló tényezőket is. Egy-egy alfejezet foglalkozik a nyelvek presztízsével, a kétnyelvűség fogalmával, típusaival és erdélyi változataival, továbbá a kétnyelvűség dinamikája és a nyelvcsere közti kapcsolattal.

Az *érintkező nyelvek kontaktusnyelvészeti kérdései* című fejezet a magyar–román nyelvi kölcsönhatások következményeibe nyújt betekintést. A kiterjedt kétnyelvűségből következő kontaktusjelenségekből a szerzők számos példát sorolnak fel, a hangtani jelenségektől kezdve a mondattani jelenségeken át a szókölcsonzóságig.

A könyv szerzői, Péntek János és Benő Attila helyi magyar nyelvészként jól ismerik a romániai magyar nyelv jelenlegi helyzetét. Könyvük hiánypótló munka az erdélyi régió és

az ott élő kisebbségi magyarok által beszélt nyelvek és nyelvváltozatok 21. századi bemutatása szempontjából. ■

IRODALOMJEGYZÉK

- Csernicskó 1998.** Csernicskó István: *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest, 1998.
- Fancsaly et al. 2016.** Fancsaly Éva – Gúti Erika – Kontra Miklós – Molnár Ljubić Mónika – Oszkó Beatrix – Siklósi Beáta – Žagar Szentesi Orsolya: *A magyar nyelv Horvátországban*. Gondolat Kiadó – Media Hungarica Művelődési és Tájékoztatási Intézet, Budapest–Eszék, 2016.
- Göncz 1999.** Göncz Lajos: *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. Osiris Kiadó – Forum Könyvkiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest–Újvidék, 1999.
- Kontra 2020.** Kontra Miklós: Sorozatszerkesztői előszó. In: Péntek János – Benő Attila: *A magyar nyelv Romániában (Erdélyben)*. Erdélyi Múzeum-Egyesület – Gondolat Kiadó, Kolozsvár–Budapest, 2020. 19–21.
- Lanstyák 2000.** Lanstyák István: *A magyar nyelv Szlovákiában*. Osiris Kiadó – Kalligram Könyvkiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest–Pozsony, 2000.
- Szépfalusi et al. 2012.** Szépfalusi István – Vörös Ottó – Beregszászi Anikó – Kontra Miklós: *A magyar nyelv Ausztriában és Szlovéniában*. Gondolat Kiadó – Imre Samu Nyelvi Intézet – Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Budapest–Alsóőr–Lendva, 2012.